

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА 1938—1939 рр. У СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Наприкінці 30-х років у Центральній Європі виникли гостра міжнародна криза. Фашистські Німеччина та Італія готувалися до нового поділу світу. Над Європою нависла небезпека виникнення другої світової війни. Рішення Мюнхенської конференції 29-30 вересня 1938 р., а шлюс Австрії свідчили про близький її початок. У складному становищі опинилася Чехословаччина, до складу якої входило Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь. З другої половини 30-х років відбувався прискорений процес мілітаризації Угорщини. Ця країна, що межувала із Закарпаттям, постійно виношувала агресивні плани щодо краю. Отже, внаслідок суспільно-політичних обставин склалось так, що Закарпаття, яке знаходилося в центрі Європи, незмінно входило у сферу інтересів різних держав. Незважаючи на складність такої міжнародної обстановки, Закарпаття, де компактно проживало українське населення, виявилось єдиним регіоном, який виборов автономні права. Невелика гілка українського народу здобула можливість у певній мірі проводити власну внутрішню і зовнішню політику, наслідком якої була спроба формування української державності. Останню законодавчо закріпило рішення Союму Карпатської України 15 березня 1939 року. Цей історичний акт слід розцінювати як другий (після визвольних змагань 1917—1920-ого років), етап у створенні української держави. Закарпатські українці довели, що бажають возз'єднатися з великим українським народом.

У центрі цього дослідження аналіз європейської преси кінця 30-х років, яка намагалася висвітлити соціально-економічне і політичне становище краю. Вважаємо, що опрацьовані нами матеріали допоможуть краще з'ясувати

тої часу обставинку і розширити наші знання про Карпатську Україну. Враховуючи той факт, що вивчення німецької періодики 1938—1939 рр. повинно бути об'єктом спеціального дослідження, ми не зупиняємося тут на даній проблемі.

УГОРЩИНА

Майже вся європейська преса кінця 30-х років прихильно ставилася до Карпатської України. Виняток становить угорська і польська періодика. В угорських і польських виданнях чи не найбільше дезінформативного матеріалу. «Нова свобода», що видавалася в Хусті і була офіційним органом УНО, постійно давала свої пояснення з цього приводу.

29 жовтня 1938 р. у «Новій свободі» з'явилася публікація «Брехні малярського радіо». З цього часу подібні матеріали майже не зникали зі сторінок газети, яку очолював відомий український письменник Василь Гренделев-Донський.

27 лютого 1939 р. «Нова свобода» надрукувала статтю «Уї Греку» про Карпатську Україну. Серія брехань малярського «редактора». Мова йде про поїздку кореспондента цього угорського видання в Карпатську Україну. Підсумком його поїздки була серія статей під назвою «Від Праги до Хусті». Автор статей писав «про наші господарські труднощі, доказує невідрадний стан нашого автобусного зв'язування, пише про відсутність товарів у крамницях у Хусті, в.». Хоча «Нова свобода» заперечувала ці факти, однак необхідно погодитися, що становище Карпатської України було дійсно нелегким.

Ряд матеріалів угорської преси присвячено висвітленню результатів виборів до Союму Карпатської України 12 лютого 1939 р. Так, «Аз Уйшаг» 15 лютого опублікував статтю «Анархія на Підкарпатті» на повідомлення «Українська організація Січ тримає в постійному страху населення, в яких доводиться, що «ця організація з найбільшою силою накинулася після виборів і проти мадярів, і на тих «автохтонів», які в виборах голосували проти влади Волощини, і що ці «автохтони» тікають на Пряшівщину». Бу-

дапештський часопис «А маї нап» доводив, що вибори 12-го лютого були сфальсифікованими. Назви публікацій свідчать самі за себе: «Новий скандал у Європі», «Бенкет чехів на Підкарпатті» тощо. «Пешті уйшаг» наводить офіційний комунікат, виданий чехо-словацькою пресовою службою. Особливо підкреслює, що «одна третина виборців у Хусті голосувала проти листи УНО. В дальшому погітшає себе тим, що наше населення по деяких місцевостях виставило малярський прапор». Аналогічні матеріали можна було прочитати в «Ешті уйшаг» та «Мадярорсаг».

ПОЛЬЩА

Переважна більшість матеріалів, поміщених у польській періодиці, висвітлювала проблему «спільного польсько-угорського кордону». Варшавський «Роботнік» у жовтні 1938 р. доводив, що кінцевою метою Польщі повинні бути повна ліквідація самостійної Чехо-Словацької держави. Варшавський «Дзеннік народови» змушений був визнати, що «Берлін не бажає спільної границі між Польщею і Угорщиною». На думку польського часопису «Полонія», у Карпатській Україні тільки тоді настане порядок і спокій, коли «буде повішено 20 січовиків, 200 коли б заарештовано та щоб було видворено 600 українців, які прийшли в Карпатську Україну з Галичини». Варшавський щоденник «АБЦ» звинувачував Угорщину у боязні перед Німеччиною за створення спільного кордону з Польщею.

Із вищеназваного видно, що угорська і польська преса вміщували матеріали, які взаємно доповнювались і були вороже настроєні проти краю.

АНГЛІЯ

Англія займала нечітку позицію по відношенню до Карпатської України. Необхідно погодитися з твердженням сучасних вчених, що уряд Англії фактично усунувся від «підкарпатської проблеми». Однак, незважаючи на це, англійська преса уважно стежила за розвитком політичних подій у Карпатській Україні. На її сторінках нерідко

ствалися про неї різноманітні матеріали. 9 жовтня 1938 р. агентство Рейтер повідомляло про позицію Лондона відносно Польщі. «Англійський уряд, — повідомляв Рейтер, — з'ясував у Варшаві своє становище у справі польського домагання спільного кордону з Мадярщиною у такому смислі, що англійський уряд буде підтримувати тільки такі домагання меншин у Чехо-Словаччині, які мають чисте національну основу».

Розвиток політичних баталій навколо Карпатської України привів до зростання зацікавленості англійців долею краю. Якщо в вересні 1938 р. 99 відсотків англійців майже не чули про Карпатську Україну, то вже в жовтні того ж року «вишпугуються в пресі одверті листи, дискутується над різними можливостями, а лондонські радіостанції щоденно передіють вісті про найновіше становище в цій закути-ній світу... В Англії дуже добре дають собі справу з того, що Підкарпаття має значно більше міжнародне значення, ніж його величина й кількість населення це виправдують». Справедливо відзначав «Таймс» 11 жовтня 1938 р., що значення «підкарпатської проблеми» має неоціниме значення для його трьох сусідів. Висловлювалася надія, що Англія «морально зобов'язана гарантувати кордони Чехо-Словаччини згідно з мюнхенським порозумінням».

Лондонський «Обсервер» 16 жовтня 1938 р. помістив статтю «Прага перед фактами», у якій відзначалося: «... Переговори з Мадярщиною в Комарні показали аж надто ясно, що Мадярщина керується бажанням радше територіального зросту, ніж розв'язанням етнографічного питання мадярів у Словаччині. Головно ж керується вона бажанням дістати спільні границі з Польщею». На думку «Обсервера», «польсько-мадярський план відірвання Підкарпатської Русі від Чехо-Словаччини і прилучення її до Мадярщини дістав великий удар через факт створення автономного уряду на словацький зразок».

Зацікавлення англійців долею Закарпаття постійно зростало. Свідченням цього є те, що лише за першу половину жовтня 1938 р. в англійських часописах з'явилося 232 статті, нариси і згадки про Закарпаття. Усі вони, майже без винятку, ставилися з великою прихильністю до утворення української автономної держави у складі федеративної Чехо-Словаччини.

Лондонський тижневик «Таблет» 19 листопада 1938 р. помістив велику статтю «Будучина України», де чимало місця було відведено Карпатській Україні. «Дейлі Телеграф» помістив розмову свого празького кореспондента з прем'єр-міністром А.Волошином. Карпатський прем'єр доводив, що «на Карпатській Україні панує спокій та порядок. Військо і жандармерія роблять кінець терористичним акціям польських і мадярських агентів. Я є в постійному контакті з народом. Слухи, що не маю відваги повізатись перед народом, є видумані...». Англійські кореспонденти нерідко відвідували відділ преси Карпатської України. Так, зокрема, редактор «Таймсу» майор Неш. Нас кілька тижнів знаходився в Хусті. «Англійська преса» — твердив він, — мусила прийти до переконання, що сила мадярської пропаганди оперта на брехню, а тим і втратила довір'я в англійській пресі. Я сам переконався просто на місці. Будьте переконані, що англійська публічна opinio, яка все симпатизує народам, що борються за свою незалежність, отже, буде з Вами».

Зустрічаємо повідомлення про відкриття німецького консульства в Хусті, що, за словами англійського журналіста, дозволить Німеччині «мати остаточну контроль близькосхідної Європи». Є всі підстави вважати, що завдяки Карпатській Україні зростала зацікавленість у Лондоні українською проблемою взагалі. 11 березня 1939 р. відомий прихильник українського народу Ланселот Лотон, редактор часопису «Контемпорарі Рашія» підготував доповідь на тему «Україна є ключем Європи», яку уважно заслухали і обговорили близько двохсот відомих англійських політичних, громадських і господарських діячів.

ФРАНЦІЯ

Преса Франції мало чим відрізнялася від англійської. Вона, в основному, прихильно ставилася до «підкарпатської проблеми». 7 жовтня 1938 р. відомий знавець відносин у Східній Європі А.Мусес у статті, яку помістив «Журнал де деба», висловив свої міркування щодо перебудови ЧСР. Він дійшов висновку, що «політичні і психологічні наслідки того можуть бути значні».

Не обминула французька преса ані утворення першого єдиного уряду краю, ані реакцію на цю подію в Будапешті й Варшаві. Так, зокрема, «Парі Суар» відзначив, що «автономія», а зокрема незалежність Підкарпатської Русі, становить грізну небезпеку для Польщі з її кількома мільйонами українців». Паризькі часописи «Пті Парізієн» і «Журналь» 12 жовтня 1938 р. піддали нищівній критиці угоди Польщі та Угорщини, які домагалися спільного виходу за рахунок включення Закарпаття до складу фашистської Угорщини. «Пті Парізієн» нагадає Польщі, що ще 20 років тому ця країна «сама була поневолена займанцями. Якби здійснився мадярський план і Підкарпаття опинилося під мадярською окупацією, то ця країна перетворилася би у справжнє вогнище заворушень і неспокоїв у Середній Європі».

На думку французьких кореспондентів, Підкарпаття є «ключем до Східної Європи». Даючи оцінку позиції Німеччини по відношенню до краю, «Парі Міді» доводила: «Німеччина зовсім не зацікавлена в присланні Підкарпаття до Мадярщини, в здійсненні польсько-мадярського плану про спільну границю. Політичне завоювання ЧСР відкрило Німеччині дорогу до румунської нафти і румунського хліба, а Підкарпатська Русь лежить якраз на дорозі до Бухареста. Німеччина хоча одверто не виступає проти польсько-мадярських планів, однак нема ніякого сумніву, що вона веде позакулісну роботу, щоб не допустити появи спільної польсько-мадярської границі... Крім того, Підкарпатська Русь відділяє від України так звана Советська територія всього якоюсь сотнею кілометрів. Таким чином, Німеччина зацікавлена, щоб Підкарпаття не дісталось жодній іншій державі».

Паризький часопис «Парі Суар», який видавався мільйонним тиражем, помістив статтю під назвою «Андрій Бродий, ви хотіли продати вашу країну за три мільйони». Автор статті підкреслив важливу роль А.Волошина, який «він шість, перебрав функції голови уряду і врятував країну від неволі». Французький «Ле Матен» 3 січня 1939 р. помістив інтерв'ю свого кореспондента з прем'єр-міністром А. Волошином, який рішуче виступив проти угорських претензій на Карпатську Україну. На запитання, якою буде зовнішньополітична діяльність його уряду, А.Волошин

відповів: «Це дуже складне питання. Наша Карпатська Україна є членом Чехо-Словацької федерації, тому й політика буде така, яку поведе Прага». Волошин високо оцінив позицію Німеччини в обороні Карпатської України.

14 січня 1939 р. «Ле Тан» надрукував заяву А.Волошина про відносини його уряду з чехами, які проживають у Карпатській Україні. Прем'єр детально зупинився на руйнівних діях терористів.

Французька преса досить часто поміщала матеріали про А.Волошина. Так, паризький часопис «Ла Пті Парієн» 5 лютого 1939 р. надрукував статтю «В Карпатській Україні», в якій, зокрема, така оцінка давалася карпатському прем'єр-міністру: «Часто його представляють як типового духовного політика-дипломата з часів Ренесансу. Але цей образ фальшивий. Отець Волошин зовсім не те багате рафіноване духовенство, що засліплювало європейські королівські двори своїм блиском та дорогоцінностями. Батько Волошин між населенням дуже улюблений, розумний і реаліст. Він не є ані мрійником, ані фанатом».

Французька періодика справедливо відзначила, що, незважаючи на перебування в складі різних держав, «карпатські українці зі симпатією дивляться на Велику Україну». «Ле Матен» навів розмову свого власкора з міністром внутрішніх справ Карпатської України Ю.Реваєм про взаємини з Німеччиною та про Карпатську Україну до Великої України. Ю.Ревай, зокрема, заявив: «Німеччина інтересується нами і це без сумніву як частиною Великої України. Я стрінувся в Берліні з очевидною симпатією до цієї проблеми, про яку, як мені видається, був Берлін дуже добре проінформований. Однак тепер іде річ про економічні взаємини... Представник федеративної влади Беран є в тій справі вповні однозгідним зі мною». На закінчення Ю.Ревай підсумував: «Наш народ тут є західною частиною Великої України. Він мусить мати стремління до національної культурної єдності і по-братськи інтересуватися долею других частин цієї України. Для себе найшла Карпатська Україна розв'язок, вступивши у федерацію, в якій творить незалежну державу».

Про зацікавленість французької преси Україною красномовно свідчить той факт, що протягом грудня 1938 р. у Франції з'явилося 300 великих статей про Україну.

ІТАЛІЯ

Інгльіновідомо, що Італія належала до тих країн, які виступали арбітрами у справі Чехословаччини на Мюнхенській конференції 29—30 вересня 1938 р. А як реагувала на розвиток політичних подій у ЧСР італійська преса, Ватікан?

Римський тижневик «Оссерваторе Романо» 22 жовтня 1938 р. констатував, що угорські претензії на Закарпаття є порушенням національно-територіального принципу. Цитуючи «Берлінер Берзен Цайтунг», «Оссерваторе Романо» висловлює, що Німеччина «рішуче протривить малярським планам щодо північного кордону Мадярщини».

На думку «Корієре Діпломатіко е Консуляре», «перебування Чехо-Словаччини на національно-територіальному принципі забезпечить спокій у Середній Європі. Українці Закарпаття мають свої етнографічні умови, свою територію, і справедливість вимагає, щоб народ не був покриваний для заспокоєння чужих інтересів, а щоб жив у своїй автономній державі». Часопис заявляв, що перебування Чехо-Словацька держава «стане силою. Ця держава може розраховувати на лояльність з боку Італії».

Свої враження про Карпатську Україну на сторінках часопису «Стампа» висловив італійський журналіст Гвідо Тоннелль. Після зустрічі з А. Волошином, який прийняв 22 листопада 1938 р. його в Хусті, Г. Тоннелль «на власні очі переконався про становище в Карпатській Україні». Він був здивований, що тут панує повний спокій і порядок, бо коли їхав до Хуста, то повірив угорській дезінформації про постійні перестрелки на вулицях старовинного міста. Урядова газета «Нова свобода» писала:

«Крім того, вороги інформували письменника, що на Карпатській Україні велика дорожняча, що ніде не можна купити ані хліба, ані інших харчів. Коли він побачив повні склепи товарів по зовсім дешевих цінах, то був обурений, що вороги нашої країни так нахабно брешуть не тільки серед наших селян, але й для чужинців подають фальшиві та вигадані інформації».

ЮГОСЛАВІЯ

Белградський щоденник «Време» після надання Підкарпатській Русі автономних прав у жовтні 1938 р. повідомив, що міністерство закордонних справ Югославії рішуче засудило угорські претензії по відношенню до Закарпаття «Населення цього краю, — підкреслювало «Време», — не хоче вертатися під мадярське панування, яке лишило сумні спомини. Підкарпатські українці запевняють свої права в союзі з чехами і словаками».

Белградський щоденник «Політика» 1 січня 1939 р. опублікував повідомлення про зраду Андрія Бродія, якого «арештовано і на домагання чехо-словацької влади здійснено віденською поліцією ревізію в помешканні Бродія у Відні. Ревізія виказала, що він був агентом мадярського уряду». У кількох номерах хорватського часопису «Грватска стража» поміщено звернення А.Волошина до українського народу.

Югославська періодика прихильно ставилася до «підкарпатської проблеми». Кореспондент загребського часопису «Грватські дневник» 5 січня 1939 р. писав, що «Карпатська Україна хоч мала і не дуже багата, починає організовуватись. Хоч є землею без більших культурних традицій, а все ж виявляє міцне і симпатичне змагання до поступу. Українці дістануть університет. Чого не здобули у Львові, будуть мати в Хусті. Карпатська Україна таким чином стає джерелом українського культурного життя. Від Карпатської України відрізано значну частину території. Писали, що через те ця земля не зможе сама жити. Одначе влада своєю працею спростовує той погляд».

Загребське радіо відзначило 1 березня 1939 р.: «Українська справа в світі набуває щораз більшого значення та зацікавлення. Особливою точкою зацікавлення чужинців є Карпатська Україна. Чужинська преса розписується на своїх сторінках на всілякі теми: одні нам прихильні, другі «ні теплі, ні холодні», а треті ворожі. Одначе з кожним днем чимало наших приятелів збільшується, які стихійно пропагують нашу справу між своїми земляками».

Доказом прихильності Югославії до Карпатської України було доброзичливе ставлення до представників уряду

А. Волошина та рядових біженців, які в трагічні дні 1939 року змушені були покинути територію краю. А. Волошин був прийнятий у Белграді як голова уряду суверенної держави.

РУМУНІЯ

Румунія була чи не єдиною європейською країною, що мовувала з Карпатською Україною, яка лояльно ставилася до неї. Не випадково А. Волошин, переконавшись у безнадійності захисту краю, власними силами здійснив спробу домовитися з урядом Румунії про приєднання краю до неї. Мотивація була така: в Румунії проживають українці — наші рідні брати. Як реагувала Румунія на розвиток подій у Карпатській Україні?

Уже в жовтні 1938 року на сторінках румунської періодики почали з'являтися матеріали, з яких видно, що Румунія доволно і навіть доброзичливо ставиться до Закарпаття. «Підкарпаття, — писала румунська преса 16 жовтня, — не може віддати мадярам єдиної залізничної лінії, що з'єднує Підкарпаття зі Словаччиною і Чехією. Ні словаки, ні підкарпатські українці зовсім не бажають собі злуки з Мадярищиною». Можливо, що немаловажним фактором у такому прихильному ставленні румунського уряду до краю була активність української меншини в Румунії. Того ж 16 жовтня 1938 року бухарестське радіо повідомило, що українці в Румунії розвивають живу діяльність проти прилучення Підкарпаття до Мадярищини. У цій акції висувасться між іншим аргумент, що прилучення Підкарпаття до Мадярищини може скропити мадярські ревізіоністичні тенденції у відношенні до Семигорода, що його з трьох боків охоплюватиме мадярський кордон. Українська акція спрямована до викликання в Румунії настроїв, що були би протилежні мадярським планам». З цього повідомлення стає зрозуміла головна причина лояльного ставлення Румунії до Карпатської України — загроза угорської близькості до румунського кордону.

Румунія постійно виступала із звинуваченням на адресу Угорщини, яка проводила шалену радіопропаганду по відношенню до нашого краю. Як приклад можуть служи-

ти матеріали румунського часопису «Віторуг». 26 листопада 1938 року «Віторуг доводив, що угорська пропаганда не має нічого спільного з національним принципом. «Мадярщина посилає до Карпатської України терористичні банди... Європа може також констатувати й те, що Мадярщина в середній Європі є вулканом, який може вибухнути». Часопис вважав, що така агресивність Угорщини є прямим її втручанням у внутрішні справи суверенної Чехо-Словаччини, адже «населення Карпатської України живе в рамках федеративної держави спільно з чехами й словаками».

Загальновідомо, що союзником Угорщини в боротьбі за анексію Закарпаття була Польща. Румунське агентство «Ава» заявило, що офіційна поїздка міністра закордонних справ Польщі А.Бека в Галац не викликала в Румунії великого захоплення. На думку агентства, причинами такої оцінки були:

- «1) доляльність румунського уряду супроти Чехо-Словаччини;
- 2) бажання зберегти з нею добрі економічні та політичні взаємини;
- 3) неприхильність до надмірного побільшення Мадярщини;
- 4) недовір'я до запевнень Будапешта щодо Трансільванії;
- 5) неохота ангажувати до комбінацій, які спрямовані були б проти Німеччини».

Румунська преса констатувала і той факт, що захоплення Угорщиною Закарпаття могло б погіршити також становище Югославії. «Румунії, — повідомляє румунський періодика, — потрібний спільний кордон з Чехо-Словаччиною, бо туди веде дуже важлива для неї залізнична сполука з Заходом».

Румунський офіціоз «Політика» заявляв 20 жовтня 1938 року: «Румунія підписала договори, й ці договори мусить дотримувати, зокрема у відношенні до Чехо-Словаччини. Останнім договором румунська держава доказала, що вона хоче жити зі всіма сусідами в згоді. Румунія мусить рахуватися з фактами, що опираються на принцип національного самовизначення, тим більше, що цей факт відно відає принципіві політики Гітлера й Муссоліні...». До ре

чі, Румунія постійно мотивувала свої поступки політикою, яку вела Німеччина. Саме з цієї причини румунський часопис «Курентул» 7 січня 1939 року помістив на цілій сторінці статтю з німецького журналу «Геополітик» про Карпатську Україну. Румунський «Ле Момент» 19 січня 1939 року доводив, що «ціле українське питання творить комплекс», що Карпатська Україна «є першою фазою у планах Німеччини щодо України». Висловлювалася теза, що «Гітлер, мабуть, заспокоївся б створенням «другої України з українських земель, зайнятих тепер Польщею» (мова йде про Галичину). Однак, до цього справа не дійшла.

ІРЛАНДІЯ

Ірландський щоденник «Астріш Таймс» 4 січня 1939 р. опублікував статтю «Що є за назвою», в якій повідомляв своїх читачів про видання хустською владою розпорядження, згідно з яким молода автономна країна носитиме назву «Карпатська Україна». Однак, на нашу думку, такий висновок не зовсім відповідає точності. 30 грудня 1938 р. уряд А.Волошина дійсно видав розпорядження, згідно з яким на території краю паралельно вживатимуться дві назви країни — «Підкарпатська Русь» і «Карпатська Україна».

«Нова свобода» так оцінила публікацію в ірландському щоденнику: «Поверховому глядачеві могло б видатися, що цей факт не має великого значення, однак на ділі є тою великою політичною вагою. Польща і Мадярщина хотіли мати спільну границю, але німецька інтервенція знівечила той план. Підкарпаття стало як держава в рамках Чехо-Словацької федерації і змінило назву на Карпатську Україну.

Німеччина має в плані здобути контроль над Україною. Польща опинилася в прикрому становищі, забравши терени в ім'я самовизначення. Польща перша буде жертвою того гасла самовизначення і лишиться без приятелів у західній Європі.

Наступні політичні і військово-стратегічні події повністю підтвердили дане твердження.

ШВЕЦІЯ

Ця нейтральна країна теж зацікавилася Закарпаттям. 14 лютого 1939 р. міністр внутрішніх справ Ю.Ревай прийняв у Хусті шведських журналістів Роберта Селімера і Гуннара Алмстедта, які приїхали у столицю Карпатської України із Стокгольма для збору інформації про вибори до Союму. Як повідомила 15 лютого 1939 р. «Нова свобода», «шведські журналісти були здивовані гладким і успішним перебігом наших виборів...»